"Учитель года"

ГКОУ РД «Бабаюртовская средняя школа-интернат №11»

УТВЕРЖДАЮ

Директор школы: ________ И М Омаров

«____» ____________ 20___ г.

Доклад на тему:

"Яшланы авуз ва языв тилин оьсдюрюв еллары".

Оьтгерген
къумукъ тилден дарс
береген муаллим: Алиева З.К.

Яшланы авуз ва язывтилин оьсдюрюв ёллары.

Яшланы авуз ва языв тилни оьсдюрмекни бек уллу агъамияты бар.Яшланы сёйлашыву оланы тили булан тыгъыс байлавлу,ойлашыв буса пикру тил булан бирче тувула.Яшланы сёзлюгюн бай этмек, оланы сёзлерден дурус пайдаланмагъа, сёзлени тилде дурус ,ачыкъ къолламагъа,тилин чебер ва башгъалагъа англашынагъан кюйде уьйретмек-школадагъы муалимлени биринчи борчудур.Тилин яхшы билмек учун айры-айры сёзлени билмеклик таманлыкъ этмей.Яш жумлаланы дурус къурмагъа,сёзлени жумлада бир-бири булан тюз байлап билмеге герек.Муалимни экинчи борчу-жумланы дурус къурмагъа яшланы уьйретмекдир.Оьзер айтгъан пикруну дурус ва ачыкъ гёрсетмеге болагъан кюйде жумлада сёзлени бир -бирине байламагъа яшланы уьйретмеге герек . Яш оьзю айтмагъа сюеген пикруну толу ва ачыкъ кюйде гёрсетмеге герек.Яшланы авуз ва языв тилни оьсдюрювде учительни уьчюнчю борчу -жумлаланы бир-бири булан белгили бир гезикге,белгили бир плангъа гёре тизмеге яшланы уьйретмекдир.

Тилни уьйренмек учун оьрде эсгерилген уьч де затны уьстюнде ишлемек таманлыкъ этмей.Олардан башгъа да ,темагъа гёре ,материал жыймагъа, изложениени ва сочиненеиени темадан чыкъмайлы язмагъа уьйретмеге гере к.Темагъа гёре материал жыймагъа уьйртмек,яшланы авуз ва языв тилин оьсдюрмек -учительни дёртюнчю борчудур.

Изложениени ва сочинениени темадан чыкъмайлы язмагъа ящланы уьйретмеге герек.Яшларда шо мердешлени болдурмакъ учун тил дарсларда янгыз китап ва газетден пайдаланып къалмагъа тюшмей,суратлардан ва яшланы сынавундан да пайдаланмагъа тюше.Яшланы тилни оьсдюрюв ишде

муалимни тили уллу роль ойнай.Яшлар гьар заман учителге тынглай ва тилни ондан уьйренелер.Учительни тили ящлагъа уьлгю болуп болма тюше

Яшланы сёзлюгюню уьстюнде ишлевде школаны бары да классларында системалы ва планлы кюйде иш оьтгерилме герек.Сёлюк иш кёп тюрлю бола:

1.Иш ва чебер асарланы охутагъанда,тюрлю суратлагъа къарайгъанда ,яшланы ихложение ва сочинение язмагъа гьазирлейгенде ва язьыв ишлер юрютегенде ёлугъагъан янгы сёзлени маъналарын яшлагъа англатма герек.

2.Экскурсияны вакътисинде ,суратлар булан ишлейгенде , тюрлю статьяланы охуйгъанда яда чакъны гьакъында лакъыр этегенде ёлугъагъан предметлени атларын,оланы белгилерин яшлагъа айтдырмакъ.

3.Берилген сёзлеге антонимлер тапмакъ ва текстден антонимлени айырып алмакъ.

4.Берилген сёзлеге маънадаш тапмакъ.

5.Текстеги эпитетлени эпитетлени тапмакъ.

6.Текстден башгъа маънада къолланагъан сёзлени тапмакъ

7.Бир йимик тамурлу яда бир йимик суффикслер булангъы сёзлер тапмакъ.

8.Берилген сёзлени яратывчулукъ диктантда къолламакъ.

Сёзлени уьстюнде яшлемек жумлаланы уьстюнде ишлемекге тыгъыс байлавлу,жумлалар сёзлерден,о саялы да болгъан чакъы сёзлер булан юрюлюген ишни жумлалагъа байлавлу этип юрютмеге герек.Муалимни соравларына жавап берегенде,охулгъан текстлени чечегенде,беседа юрютегенде,грамматиканы уьйренегенде,гёчюрюп язмакъ учун текстлени анализ этегенде жумланы уьстюнде ишлемеге герек.

Къумукъ тилде хабарлыкъ жумланы лап да артында гелсе,жумла арив къурулгъан бола.Жумланы уьстюнде ишлейгенде ,учитель эки тюрлю затны эсге ала.

1.Яшланы грамматика къурулушуна къыйышывлу кюйде жумлалар къурмагъа уьйретмек;
2.Яшланы тилин чебер этмек.
Яшланы байлавлу сёйлевюню уьстюнде ишлемекни аслу мурады-оланы оьзлени пикруларын байлавлу формада авуз ва язывлу тилни бермеге ва гишини пикрусун да оьзлени сёзлери булан айтмагъа яда язмагъа уьйретмекдир.
Школада гечилген охув материал ва муалимнитили тили охувчулар учун байлавлу сёйлевню биринчи уьлгюсю.Охув материал яшланы байлавлу сёйлевюнюоьсмегине кёп уллу кёмек эте.Осаялы да шиърулары ва чебер текстлени гесеклерин гёнгюнден уьйретмек байлавлу тилни оьсювю учун бек тарыкълы.
Гишини пикрусун оьзюнюсёзлери булан айтмагъа уьйретмек учун ,охувчулагъа охув ва язывлу изложениелер кёп яздырма герек.;оьзюню пикрусун байлавлу формада бермеге уьйрет-мек учун буса тюрлю сочинениелер яздырмакъ яхшы.
Охувчуланы байлавлу тилин оьсдюрмек учун ,яшавда гёреген затланы гьакъында оьзлени эркин кюйде сёйлетмек аслу ёл гьисаплана.Муалим охувчуланы сёйлев тилин оьсдюрмеге чебер охувну заманында да ,чебер асарланы гёнгюнден уьйренегенде де ,текстге план этивде де,охулгъан текстни хабар этип айтывда да,языв ишлени вакътисинде де оьсдюрмеге бола.Охувчуланы сёз байлыгъын генглешдирмек учун ва оланы англавларын мекенлешдиривде маънадаш, къаршыдашва башгъа суратлав чебер къураллар белгили ер тута.Гечилген сёзлени яхшы билмек учун яшланы алфавит къайдада этилген сёзлюгю болма герек.Охув дарсларда текстни маънасына ва ону тарбиялав янына кёп агьамият бериле
Тилни сёзлюк фонду токътавсуз арта ва миллетни тилиндеги диалект башгъалыкълар тая.Авуз тилдеги башгъалыкълары язывгъада таъсири бола.Яшланы таза адабият тилде

сёйлемеге ва язмагъуьйретмек учительни аслу борчу. Учитель яшлар этеген янгылышланы учётун алма герек ва гележекде шоланы тайдырывну уьстюнде ишлеме герек. Яшланы тилиндеги кемчиликлени адабият тилдеги айтылышындан ва язылышында тайдырмакъ учун башлапгъы класлардан тутуп изложениелер ва сочинениелер язма герсетиле. Изложение алданокъ белгиленген темагъа гере язылмагъа герек.

Изложенини барышы.

1) Охувчулар изложенини темасын ва магънасын яхшы англасын учун учитель гиришив гьисапда гьазирлик иш юрютме герек (лакъырлашыв, суратгъа гере лакъыр).
2) Текстни охув. Текстни адабият нормаларын сакълап, орта чалтлыкъда ачыкъ-аян охума герек.
3) Учитель текстни магънасын ачыкъ этмек учун ва айры сезлени, жумлаланы англатмакъ учун сорав бере.
4) Текст бирдагъы керен охула.
5) План тутув. (Класгъа гере тюрлю-тюрлю бола).

а) Гьазир плангъа гере изложенини язылыв.
в) Оьзбашына план къурув.

6) Плангъа гере бир-эки охувчу хабарын айта.
7) Изложение язылыв.

Къайсы класда юрютюлегенине класдагъы охувчуланы гьазирлигине, учитель оьзюню алдына салгъан муратгъа къарап, изложениениелер тюрлю-тюрлю бола.

1) Толу изложение.
2) Къысгъартгъан изложение.
3) Грамматика тапшурувлары булангъы изложениелер.
4) Къутгъарылгъан сезлени яза туруп изложение этив.
5) Битмеген текстлени артын узатып, битдиреген изложение.
6) Сайлам изложение ва башгъалары.

Тюз сёйлеп билмек ,жумланы къыйышывлу тюз къуруп билмек бек герекли ва оьзюню уьстюнде узакъ заман ишлеме

тюшеген бир иш.

Башлап язылаган сочинениелер кёбюсю гьалда охувчуланы айланасын къуршайгъан предметлени гьакъында яда буса табиатны гьайванланы ,къушланы гьакъында языгъан гиччирек хабар бола.Учитель ишланы йылны дёрт заманына гёре табиатгъа экскурсиягъа элтме герек.Сонг табиатны гьакъындан лакъырлашыв этип сочинение язалар..

Сочинение язагъанда охувчулар учитель булан бирче планны уьстюнде ишлеме герек.Планны уьстюнде ишлев охув дарсларда башлана. Планны уьстюнде ишлейгенде охувчулагъа шулай ишлени этдирмеге ярай:

1.Охулгъан текстни гесеклеге бёлмек.

2.Текстни гесеклерине ат такъмакъ.

3.Охулгъан текстге яда ону гесеклерине охувчулагъа оьзбашына ат такъдырмакъ.Сочинениелер охувчуланы тилдеги айры пагьмуларын,ойлашывун оьсдюре.

4.Коллективный сочинениелер класда учительни ёлбашчылыгъы булан бары да охувчулар булан бирче оьтгериле.Теманы белгилеген сонг гьар охувчу язажакъ сочинениени къысгъача содержаниясын белгилей Сонг хабаргъа план тута,шо тутулгъан плангъа гёре охувчулар хабар тизе..

Хабар сочинениелер сураплав сочинениелерден эсе охувчулагъа тынч бола.Хабарлав сочинениелерде охувчу бир болгъан ишни айры -айры бёлюклерин белгили замангъа гёре тизип яза.

Шо ишни гезиги булан тизип язмагъа охувчулагъа план кёмек эте:

1.Охулгъан хабарлагъа гёре байлавлу языгъан сочинениелер.

2.Мураггъа гёре байлавлу язылгъан сочинениелер.

3.Охувчуланы сынавларынагёре,билимлерине асасланып , яратывчулукъ ойлары булан язылгъан сочинениелер.Къайсы тайпа сочинение язылса буса да соравланы планын гёрсетип, олагъаоьзбашынаязмагъа да имканлыкъ берме герек.